

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/52/16-19>

Çınarə Qəhrəmanova

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
<https://orcid.org/0000-0002-5928-9019>
chinara83@gmail.com

Azərbaycan dilində işgüzar və akademik kommunikasiya sahəsində problemlər və onların həlli yolları

Xülasə

Məqalədə Azərbaycan dilində akademik və işgüzar kommunikasiya sahəsində mövcud olan əsas problemlər və onların aradan qaldırılması yolları təhlil olunur. Terminoloji qeyri-dəqiqlik, yazı mədəniyyətinin zəifliyi, rəsmi yazışmalarda üslub pozuntuları və istinad mədəniyyətinin olmaması bu sahədəki əsas çatışmazlıqlardandır. Həmçinin, elektron kommunikasiya etikası, tərcümə asılılığı və normativ baza ilə bağlı çətinliklər də diqqətə çatdırılır. Müəllif bu problemlərin həlli üçün terminoloji sistemin yenilənməsi, peşəkar yazı bacarıqlarının tədrisi, açıq milli korpusların yaradılması və süni intellekt dəstəyi ilə alətlərin tətbiqini təklif edir.

Açar sözlər: *işgüzar kommunikasiya, akademik yazı, Azərbaycan dili, dil problemləri, istinad mədəniyyəti*

Chinara Gahramanova

Azerbaijan State University of Economics
PhD in Philology
<https://orcid.org/0000-0002-5928-9019>
chinara83@gmail.com

Problems in the Field of Business and Academic Communication in the Azerbaijan Language and Their Solutions

Abstract

The article analyzes the main problems in the field of academic and business communication in the Azerbaijani language and proposes solutions to address them. Key challenges include terminological inconsistencies, weak writing skills, stylistic errors in formal correspondence, and lack of citation culture. The author highlights issues related to electronic communication, translation dependency, and normative gaps. As solutions, the paper recommends updating the terminological system, teaching professional writing, developing open-access national corpora, and integrating AI-supported tools.

Keywords: *business communication, academic writing, Azerbaijani language, language issues, citation culture*

Giriş

Müasir dövrdə kommunikasiya – həm işgüzar, həm də akademik sahələrdə – cəmiyyətin informasiya mübadiləsi və qarşılıqlı anlaşma mexanizmlərinin əsasını təşkil edir. Azərbaycan dilində bu iki sahədə istifadə olunan kommunikasiya formaları müxtəlif səbəblərdən ciddi problemlərlə qarşılaşır. Bunlar aşağıdakılardır:

I. İşgüzar kommunikasiya sahəsində problemlər.

1. Əsasən, terminologiya sahəsindəki qeyri-dəqiqliklər. Azərbaycan dilində işgüzar sənədlərdə işlənən terminlər çox zaman rus və ya ingilis dilindən tərcümə olunmuş şəkildə qəbul edilir. Bu isə onların mənacə uyğun olmamasına səbəb olur (Əliyeva, 2020, s. 48; Ağayeva, 1988; Quliyev, 2021; Hüseynov, 2019).

2. Standartlaşdırılmış sənəd dili problemi. Məktublar, protokollar, hesabatlar kimi sənədlərdə dilin qeyri-standart və qeyri-rəsmi quruluşda işlənməsi müşahidə olunur. Dövlət orqanlarının və özəl sektorun sənədlərində bu uyğunsuzluqlar daha qabarıqdır.

3. Leksik-sintaktik uyğunsuzluqlar. İşgüzar yazışmalarda məqsədin qeyri-dəqiq ifadəsi, rəsmi etikaya zidd ifadələrin istifadəsi, cümlə quruluşunda ardıcılığın pozulmasına tez-tez rast gəlinir.

II. Akademik kommunikasiya sahəsində problemlər.

1. Akademik üslubun formalaşmaması. Tədqiqat işlərində bədii və emosional üslub elementlərinə yer verilməsi, elmi dilə xas olmayan ifadələrin istifadəsi Azərbaycan dilində akademik üslubun hələ də formalaşma prosesində olduğunu göstərir (Rzayeva, 2021, s. 132).

2. İstinad və plagiat problemi. Akademik yazılarda istinad mədəniyyətinin zəifliyi və intihal halları ciddi problem olaraq qalır. APA və digər beynəlxalq istinad formatlarının düzgün tətbiqi geniş yayılmayıb.

3. Tərcümə asılılığı. Akademik mənbələrin əksəriyyəti xarici dildə olduğu üçün Azərbaycan dilində orijinal elmi ədəbiyyat azdır. Bu, terminoloji qarışıqlığa və fikrin qeyri-dəqiq ifadəsinə səbəb olur.

III. Bəs problemlərin səbəbləri, kökü nədədir?

- Dilin normativ bazasının zəif tətbiqi;
- Peşəkar dil təliminin çatışmazlığı;
- Terminoloji komissiyaların işinin qeyri-effektivliyi;
- Rəqəmsal kommunikasiya mədəniyyətinin aşağı səviyyədə olması.

IV. Problemlərin həlli yolları nədədir?

- Akademik və işgüzar kommunikasiya üzrə nümunəvi mətn bazalarının yaradılması;
- Müəyyən sahələr üzrə terminoloji lüğətlərin hazırlanması və yayılması;
- Universitetlərdə və dövlət qurumlarında peşəkar yazı təlimlərinin təşkili;
- Milli Elmlər Akademiyasının və Dilçilik İnstitutunun bu sahədə rolu artırılmalıdır və s.

Tədqiqat

Akademik və işgüzar kommunikasiya sahəsində problemlərin həlli yollarının araşdırılması müasir dilçiliyin qarşısında duran əsas problemlərdəndir. Azərbaycan dilində işgüzar və akademik kommunikasiya sahəsindəki problemlərin aradan qaldırılması üçün sistemli yanaşma tələb olunur. Həll yolları həm dil siyasəti, həm təhsil sistemi, həm də peşəkar fəaliyyət sahəsində həyata keçirilən addımlarla bağlıdır. Bunun üçün ciddi addımların atılması lazımdır. Məsələn:

1. Terminoloji sistemin yenilənməsi və vahid baza yaradılması. Əgər kommunikasiya sahəsində terminoloji qeyri-dəqiqlik və qarışıqlıq varsa, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının (AMEA) Terminologiya Komissiyası və Dövlət Dil Komissiyası tərəfindən sahələr üzrə vahid, rəsmi termin bazalarının hazırlanması vacibdir. Terminlər yalnız tərcümə yox, elmi əsaslandırma ilə müəyyən olunmalıdır (Məmmədli, 2018). İnteraktiv terminoloji platformalar (məsələn, elektron lüğətlər) hazırlanmalı və genişləndirilməlidir.

2. Peşəkar yazı bacarıqlarının tədrisi və təkmilləşdirilməsi sahəsində əsas problemlərdən biri kimi elmi və işgüzar üslubda yazı bacarığının zəifliyini qeyd etmək olar. Bu problemi həll etmək üçün ali məktəblərdə “Akademik yazı”, “İşgüzar ünsiyyət və sənədləşmə” adlı fənlər tədris edilməlidir.

(Əliyeva, 2020; Əfəndiyeva, 2010). Eyni zamanda, dövlət və özəl sektorda çalışanlar üçün sertifikatlaşdırılmış dil təlimlərinin təşkil olunması yaxşı nəticələr verə bilər.

Bundan başqa, rəsmi sənəd nümunələrinin model formaları (müəllim müraciəti, protokol, hesabat və s.) ictimailəşdirilməlidir, bəzi sənədlərin şablon formalarının hazırlanması da yazı qaydalarının pozulmasının qarşısını ala bilər.

3. İstinad və elmi etikaya dair maarifləndirmə sahəsində də problemlərin həlli yolları vardır. Yəni istinadsız yazılar, plagiat, qeyri-akademik ifadələrin işlənməsi buna nümunə ola bilər. Bu problemlərin həlli istiqamətində tələbələr və gənc tədqiqatçılar üçün APA, MLA, Chicago kimi istinad formatları üzrə təlimlər təşkil edilməli, təlimatlar və dərsliklər hazırlanmalıdır. Plagiat əleyhinə proqramlardan (Turnitin, Plagscan) istifadənin yayılması təşviq olunmalıdır. Elmi rəhbərlər və redaksiya heyətləri istinad mədəniyyətinə ciddi yanaşmalıdır (Rzayeva, 2021).

4. Elektron kommunikasiya etikasına və standartlarına sahəsində də problemlər vardır. Məsələn: elektron yazışmalarda qeyri-rəsmi dildən, qarışıq stildən istifadə edilməsi də problem məsələlərdəndir. Həmin məsələlərin həlli üçün rəsmi e-mail, gmail, e/müraciət, elan və bildiriş nümunələri bələdçi şəklində hazırlanıb müəssisələrdə yayılmalıdır. Dövlət qurumları üçün dil və stil üzrə normativ sənədlər, dərsliklər, vəsaitlər hazırlanmalıdır. Məsələn, “İşgüzar yazışma qaydaları”.

5. Azərbaycan dilində elmi mətnlərin artırılması və tərcümə siyasəti sahəsində rast gəldiyimiz problemlərə akademik mənbələrin azlığı, tərcümə asılılığı problemini aid etmək mümkündür. Bu problemi də həll etmək üçün əcnəbi müəlliflərin elmi əsərlərinin keyfiyyətli tərcüməsi və yerli müəlliflərin əsərlərinin Azərbaycan dilində nəşri dəstəklənməlidir. Dövlət sifarişi ilə humanitar sahələr üzrə Azərbaycan dilində monoqrafiyalar hazırlanmalı və yayılmalıdır. “Elmi məqalə necə yazılmalıdır?” tipli metodik vəsaitlərin hazırlanması da bu sahədə problemlərin həllinə kömək edə bilər.

6. Normativ-lüğəvi nəzarətin gücləndirilməsi sahəsində dil normalarının pozulması, üslub qarışıqlığı problem ola bilər. Bu problemlərin həlli üçün də AMEA-nın nəzdində fəaliyyət göstərən Monitorinq Mərkəzinin işləri daha da aktivləşdirilməlidir. Televiziya, radio və kütləvi informasiya vasitələrində işgüzar və akademik nitqə dil redaktorlarının nəzarəti təmin olunmalıdır. Təhsildə dil mədəniyyəti fənninə yenidən önəm verilməlidir (Abdullayev, 1968; Abdullayev, 2013; Əliyev, 1985; Əsgərov, 1975; Sadıqova, 2024).

7. Rəqəmsal texnologiya vasitəsilə dəstəyin göstərilməsi sahəsində problemləri həll etmək üçün Azərbaycan dilində akademik yazı korpusu yaradılmalı və açıq istifadə üçün təqdim olunmalıdır. AI dəstəyi ilə işləyən dil yoxlayıcı proqramlar (spell check, grammar check) hazırlanmalıdır. Mobil və veb tətbiqlərlə işgüzar yazı şablonları istifadəyə verilməlidir.

Nəticə

Azərbaycan dilində işgüzar və akademik kommunikasiya sahəsində mövcud olan problemlər təkcə dilin deyil, ümumilikdə cəmiyyətin funksional kommunikasiya qabiliyyətinin inkişafına mane olur. Bu sahədə normallaşdırma, təlim və təcrübə mübadiləsi vasitəsilə peşəkar yanaşmalar formalaşdırılmalıdır. Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi funksionallığının qorunması üçün bu istiqamətlərdə ardıcıl addımlar atılmalıdır.

Azərbaycan dilinin işgüzar və akademik sahələrdə funksionallığının artırılması üçün təkcə dil bilikləri deyil, institusional dəstək, təhsil islahatları və rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi vacibdir. Bu istiqamətdə planlı addımlar dilin istifadəsini standartlaşdıracaq, effektiv kommunikasiya təmin edəcək və Azərbaycan dilini rəqəbatə davamlı elmi və işgüzar dilə çevirəcəkdir.

Ədəbiyyat

1. Abdullayev, A. (1968). *Nitq mədəniyyəti və natiqlik məharəti haqqında*. ADPU nəşriyyatı.
2. Abdullayev, N. (2013). *Nitq mədəniyyətinin əsasları*. ADPU nəşriyyatı.
3. Ağayeva, İ. (1988). *Bədii və elmi üslub*.
4. Əliyeva, S. (2020). Akademik yazının tədrisi və problemləri. *ADPU, Elmi xəbərlər*, (1).
5. Əliyeva, S. (2020). Akademik yazı mədəniyyəti və Azərbaycan dilinin funksionallığı. *Dil və Ədəbiyyat*, (2).
6. Əliyev, K. (1985). *Nitq mədəniyyəti məsələləri*.
7. Əfəndiyeva, Ə. (2010). *Düzgün yazı təliminin elmi əsasları*.
8. Əsgərov, M. (1975). *Natiqlik sənətinin əsasları*.
9. Hüseynov, M. (2019). *Terminologiya problemləri və müasir yanaşmalar*. Elm və Təhsil.
10. Quliyev, E. (2021). *Azərbaycan dilində rəsmi sənədlərin dili*. ADPU nəşriyyatı.
11. Məmmədli, R. (2018). Terminologiya məsələləri və normativ yanaşma. *Filologiya məsələləri*, (3).
12. Rzayeva, A. (2021). *Azərbaycan dilində elmi üslubun inkişafı və istinad problemləri*. Təhsil.
13. Sadıqova, S. (2024). *Azərbaycan dilində işgüzar və akademik kommunikasiya*. Aİİ.

Daxil oldu: 04.08.2025

Qəbul edildi: 13.11.2025